

RYŠYS TARP SENOVĖS GRAIKŲ KALBOS VEIKSMAŽODŽIO PIRMINIŲ IR ANTRINIŲ GALŪNIŲ

JONAS DUMČIUS

Kaip žinome, senovės graikų kalbos veiksmažodžio galūnės yra skirstomos į dvi pagrindines grupes: pirminės galūnės ir antrinės. Pirminės galūnės randame esamajame ir būsimajame tiesioginės nuosakos laike ir tariamojoje nuosakoje antrinės – praeities laikų tiesioginėje nuosakoje, geidžiamojame nuosakoje, iš dalies liepiamojoje nuosakoje. Kai kurios perfekto ir liepiamosios nuosakos galūnės nepriklauso nei vienai, nei kitai galūnių grupei.

Kadangi esamasis laikas jau nuo senovės buvo laikomas svarbiausia veiksmažodžio forma, tai ir jo galūnės atrodė svarbesnės už kitų laikų galūnės; todėl jos buvo pavadintos pirminėmis, o praeities laikų galūnės – antrinėmis. Ryšys tarp pirminių ir antrinių galūnių yra akivaizdus. Antai daugiskaitos pirmojo ir antrojo asmens pirminės galūnės niekuo nesiskiria nuo antrinių: veikiamojame rūšyje $-\mu\epsilon\nu$ ir $-\tau\epsilon$, medijuje $-\mu\epsilon\theta\alpha$ ir $-\sigma\theta\epsilon$. Kitų asmenų galūnės skiriasi, bet panašumas yra nemažas. Pvz., vienaskaitos antrojo asmens pirminė galūnė $-\sigma\iota$ ir antrinė $-\varsigma$, medijuje $-\sigma\alpha\iota$ ir $-\sigma\omicron$ rodo tą patį ς , vienaskaitos trečiojo asmens $-\tau\iota$ ir $-\tau$ (atsidūręs gale žodžio $-\tau$ turėjo išnykti), $-\tau\alpha\iota$ ir $-\tau\omicron$ turi tą patį $-\tau$, o daugiskaitos trečiajame asmenyje matome abiejose galūnių grupėse tą patį $-\nu\tau$: $-\nu\tau\iota$ ir $-\nu\tau$ ($-\tau$ turėjo išnykti), $-\nu\tau\alpha\iota$ ir $-\nu\tau\omicron$. Yra panašumas ir pirmojo asmens galūnėse: $-\mu\iota$ ir $-\nu$ (jis bus kilęs iš $-\mu$), $-\mu\alpha\iota$ ir $-\mu\alpha\nu$. Ypač krinta į akis veikiamosios rūšies vienaskaitos galūnių panašumas; pirmojo asmens pirminė galūnė $-\mu\iota$ tik tuo skiriasi nuo antrinės galūnės $-\nu$ ($-\mu$), kad prie antrinės galūnės yra pridėtas i ; antrojo ir trečiojo asmens pirminės galūnės taip pat skiriasi tik tuo pridėtiniumi i ; $-\sigma\iota$ $-\varsigma$, $-\tau\iota$ $-\tau$. Tą patį matome ir daugiskaitos trečiajame asmenyje: $-\nu\tau\iota$ ir $-\nu\tau$. Daugiskaitos 1 ir 2 asmuo turi tas pačias galūnes. Matyt, čia arba nebuvo skirtumo tarp pirminių ir antrinių galūnių (atrodo, kad 2 asmenyje galūnė $-\tau\epsilon$ buvo kartu pirminė ir antrinė), arba buvo kitoks skirtumas. Graikų kalbos dviskaitos turime tik antrines galūnes $-\tau\omicron\nu$, $-\tau\alpha\nu$; jos vartojamos ir kaip pirminės galūnės: $-\tau\omicron\nu$, $-\tau\omicron\nu$. Kaip buvo iš pradžių graikų kalboje, neįmanoma nustatyti. Medijo dviskaitos galūnės buvo padarytos pagal veikiamosios rūšies dviskaitos galūnes ($-\sigma\theta\omicron\nu$ $-\sigma\theta\omicron\nu$, $-\sigma\theta\omicron\nu$ $-\sigma\theta\eta\nu$), todėl apie jas nėra reikalo kalbėti.

Medijo vienaskaitos 1, 2, 3 ir daugiskaitos 3 asmens pirminės galūnės nuo antrinių skiriasi, kaip ir veikiamojame rūšyje, pridėtiniumi i . Bet čia yra ir daugiau skirtumų.

Antai vienaskaitos 1 asmens pirminė galūnė $-\mu\alpha\iota$ skiriasi ne tik pridėtiniumi *i*, bet ir trumpu *a*, nes antrinė galūnė $-\mu\bar{\alpha}v$ (jon.-att. $-\mu\eta v$) turi ilgą \bar{a} , be to, gale $-v$. Jeigu priimsime įsigalėjusią nuomonę, kad tas $-v$ yra paimtas iš veikiamosios rūšies, tai skirtumas sumažės, nes liks $-\mu\bar{\alpha}$, bet, prie jo pridėję $-i$, gautume ne $-\mu\alpha\iota$, o $-\mu\bar{\alpha}i$.

Vienaskaitos 2 ir 3 ir daugiskaitos 3 asmens pirminės galūnės nuo antrinių skiriasi pridėtiniumi *i* ir prieš *i* stovinčiu balsiu: pirminėse galūnėse tas balsis yra *a*, o antrinėse — *o*, taigi, $-\sigma\alpha\iota$ $-\sigma\omicron$, $-\tau\alpha\iota$ $-\tau\omicron$, $-\nu\tau\alpha\iota$ $-\nu\tau\omicron$.

Arkadijos tarmėje turime konjunktyvo vienask. 3 asmens galūnę $-\tau\omicron\iota$: $\lambda\omicron\mu\alpha\acute{\iota}\eta\eta\tau\omicron\iota$. Pasirodo, kad ir mikėniečių tarmėje daugiskaitos 3 asmens galūnė buvo $-ntoi$: $e-so-toi$ (= $\epsilon\sigma\omicron\nu\tau\omicron\iota$). Todėl drąsiai galima teigti, kad iš pradžių graikų kalboje buvo pirminėse galūnėse $-oi$, ne $-ai$ (kaip vėliau), vadinasi, jos atrodė: $-\sigma\omicron\iota$, $-\tau\omicron\iota$, $-\nu\tau\omicron\iota$. Vėliau vienaskaitos 1 asmens įtakoje iš *oi* pasidarė *ai*. Tokiu būdu iš pradžių tik pridėtinis *i* skyrė pirmines galūnes nuo antrinių: $-\sigma\omicron\iota$ $-\sigma\omicron$, $-\tau\omicron\iota$ $-\tau\omicron$, $-\nu\tau\omicron\iota$ $-\nu\tau\omicron$.

Pridėtinis *i* rodo, kad pirmiau turėjo susiformuoti vadinamosios antrinės galūnės. Todėl teisingiau būtų vadinamąsias antrines galūnes vadinti pirminėmis, o pirmines — antrinėmis. Sunku pasakyti, ką reiškė tas pridėtinis *i*. Galimas daktas, kad jis turėjo daiktinę reikšmę, panašią į ilgąjį $\acute{\iota}$, dedamą prie senovės graikų kalbos įvardžių, kaip, pvz., $\omicron\upsilon\tau\omicron\sigma\acute{\iota}$, $\tau\alpha\delta\acute{\iota}$ ir pan. Vadinasi, tas *i* sustiprindavo veiksmožio reikšmę, todėl jis buvo dedamas prie vadinamojo esamojo laiko galūnių, kadangi esamasis laikas, kuris iš pradžių dar neturėjo laiko reikšmės, tur būt, reikė pabrėžimą, akcentavimą, sustiprinimą. Juk dėl to ir buvo stengiamasi esamąjį laiką pabrėžti tai nosiniais infiksais (graikai kartais įdėdavo net du tokius infiksus, pvz., $-\lambda\alpha-\mu-\beta-\acute{\alpha}v-\omega$), tai įvairiomis priesagomis.

Vilniaus V. Kapsuko universitetas
Klasikinės filologijos katedra

Įteikta
1973 m. rugsėjo mėn.